

Christian von Ehrenfels
**O GESTALT-
KVALITETAH***

125-128

Izhodišče nauka o gestalt-kvalitetah je bil poskus odgovoriti na vprašanje: kaj je melodija? Najbližji odgovor: vsota posameznih tonov, ki sestavljajo melodijo. Toda temu nasprotuje dejstvo, da je lahko ista melodija sestavljena iz povsem različnih skupin tonov, kot je to pri transponiranju iste melodije v različne tonovske načine. Če melodija ne bi bila nič drugega kot vsota tonov, bi morale tu obstajati različne melodije – ker so namreč dane različne skupine tonov. Ernst Mach, ki je opazil to dejstvo, je na podlagi tega sklepal, da mora biti bistvo melodije v vsoti posebnih občutkov, ki spremljajo tone kot zvočni občutki. Toda teh občutkov ni znal določiti. In dejansko ne moremo o njih ničesar odkriti v notranji zaznavi. Odločilni korak za utemeljitev nauka o gestalt-kvalitetah je bila moja trditev: če spominske podobe tonov, ki sledijo drug drugemu, obstajajo kot sočasen kompleks v zavesti, se lahko v njej pojavi predstava nove kategorije,¹ in sicer enotna predstava, ki je na svojski način povezana s predstavami zadevnega kompleksa tonov. Predstava te celote sodi v novo kategorijo, za katero se je uveljavilo ime »temelječe vsebine«. Vse temelječe vsebine niso po naravi nazorne in sorodne predstavi melodije. Obstajajo tudi nenazorne temelječe vsebine, kot na primer relacija. Za odnos med temelječo vsebino in njenim temeljem je bistvena enostranska odvisnost prve od drugega. Vsaka temelječa vsebina nujno potrebuje neki temelj. Na nekem določenem kompleksu predstav temelja more sloneti neka povsem določena temelječa vsebina. Toda za vsak temelj ne velja, da bi moral biti tako rekoč »okronan« in povezan z neko temelječo vsebino. Vsaj takšno je bilo moje mnenje pri zasnovi pojma gestalt-kvalitete. Drugi so bili drugačnega mnenja. Namreč, da naj bi bila gestalt-kvaliteta nujno dana s temeljem in da aktivnost pri dojetanju neke melodije ni v produciranju temelječe vsebine, ampak le v njenem opažanju. Prvo stališče sta zagovarjala Meinong in njegov učenec Benussi, medtem ko sta Wertheimer in Köhler zagovornika drugega stališča.

Gestalt-kvalitete je mogoče razdeliti na dojetanje procesov in trenutnih stanj. Ti dve skupini sem razlikoval kot časovne in nečasovne gestalt-kvalitete. Primera za procese sta melodija in gibanje, za trenutna stanja pa harmonija in to, kar v vsakdanjem življenju označujemo kot prostorske oblike. Ne obstajajo samo harmonije tonov, ampak so na primer tudi barve melodij in prav tako barvne harmonije. Da, na področju celotnih čutnih kvalitet moramo najti

¹Prevedeno po: Christian v. Ehrenfels: »Über Gestaltqualitäten (1937)«, v: Christian v. Ehrenfels: *Philosophische Schriften* (ur. Reinhard Fabian), 3. zv., München/Wien: Philosophia, 1987, 168-170 (ponatis). Razprava je bila prvič objavljena v: *Philosophia* (Beograd) 2, 139-141. To kratko razpravo je baron Ehrenfels na prošnjo, da naj s čim preprostejšimi besedami predstavi smisel svojega nauka, narekoval svoji ženi nekaj tednov pred smrtjo.

²To mesto je bilo popravljeno po predlogi, ki je shranjena v zapuščini. (Op. ur. R. F.)

primere, ki so podobni melodiji in harmoniji. Toda razširjenost gestaltov je veliko večja, kot sledi iz teh primerov. Gestalti ne obstajajo samo na področju tonov, ampak tudi na področju zvočnih občutkov, ki jih za razliko od tonov in zvokov imenujemo šumi. Jezik je sestavljen iz takšnih шумov, četudi je pri posameznih vokalih mogoče razlikovati zvoke kot elemente. Vsaka beseda jezika je gestalt-kvaliteta. Razširjenost gestalt-kvalitet v duševnem življenju si lahko predstavljamo na podlagi dejstva, da tako imenovani zakoni asociacije pogosteje veljajo za gestalte kot pa za elemente. Tako na primer s podobo neke osebe, ki je – fizično povsem gotovo in duševno najverjetneje – neka gestalt-kvaliteta, po zakonu podobnosti povezujemo številne podobne drugih oseb, medtem ko s predstavo nekega preprostega elementa, kot na primer nekega tona ali barve, nikakor ne povezujemo predstave drugih elementov. Naš spomin za preproste elemente, tako imenovani absolutni posluh, je na področju tonov neprimerljivo manj razvit kot spomin za melodije in harmonije. Tako imenovani mnemotehnični pripomočki temeljijo na gestalt-kvalitetah. Njihovo bistvo je v tem, da odkrijemo neko gestalt-kvaliteto, ki se iz katerega koli razloga zlahka vtisne v spomin; njeni deli so z objekti predstav, ki jih hranimo v spominu, v nekem določenem ustaljenem odnosu. Primer za to je jezikovna tvorba, ki se jo pogosto navaja in gre zlahka v ušesa: Kilometertal, Euer Urpokal, kjer prva dva zloga z lahkoto povežemo z imenom Klio; vsak naslednji zlog je istoveten s prvim zlogom imena devetih muz.

Prepričanje o obstoju gestalt-kvalitet je tudi osnova moji »Kozmogoniji« (objavljeni leta 1916 pri založbi Diederichs v Jeni).

Da bi razumeli to koncepcijo, je nujno, da razlikujemo med seboj nižje in višje gestalte.

Vsako trdno telo ima neki gestalt. Kdor primerja gestalt grude prsti ali kupa kamenja z gestaltom tulpe ali lastovke, bo brez nadaljnega moral priznati, da sta tulpa ali lastovka v večji merili udejanjili poseben rod *gestalt* kot pa gruda prsti ali kup kamenja. Na podoben način imajo vsi predmeti, ki jih vidimo, neko barvo. Vsak nepristranski človek se bo strinjal, da je živo rdeča v večji meri barva kot na primer siva. Medtem ko se za označitev biti-bolj-barva ne moremo sklicevati na nič drugega kot na vidni vtis, je mogoče višji gestalt nasproti nižjemu prav dobro določiti na podlagi določenih značilnosti. Višji gestalti so tisti, pri katerih je produkt enotnosti celote in raznolikosti delov večji. Naj navedemo čim preprostejše primere: če pravilnemu mnogokotniku narišemo vse možne diagonale, nastanejo tako gestalti, ki imajo približno enako enotnost. Če pričnemo s kvadratom in napredujemo do peterokotnika, dobimo tvorbi, ki glede na število svojih delov predstavljata višji in nižji gestalt. Toda če na primer pričnemo z nepravilnim mnogokotnikom [in] osmerokotnikom

ter sestavimo niz mnogokotnikov, ki so vedno bolj podobni pravilnemu osmerokotniku, bodo gestalti teh mnogokotnikov z njihovimi diagonalami vedno višji, čim bolj bodo nepravilni mnogokotniki podobni pravilnim.

Prevedla Tanja Pihlar